

INTRODUCERE ÎN ȘTIINȚE POLITICE

SUPPORT DE CURS PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNT LA DISTANȚĂ

An universitar 2018-2019

Semestrul I

Informații generale despre curs, seminar, lucrare practică sau laborator

Titlul disciplinei: Introducere în Științe Politice

Locul de desfășurare: Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, str. General Traian Mosoiu, nr. 71

Informații despre titularul de curs, seminar, lucrare practică sau laborator

Daniela Anghi, cercetător științific, dr.

Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării

angi@fspac.ro

Conditionări și cunoștințe prechizite

Înscrierea la cursul de față nu este condiționată de promovarea anumitor cursuri în prealabil. El este conceput pentru studenții de anul I de la linia de învățământ la distanță, specializarea Științe Politice și furnizează o introducere a participanților în domeniul disciplinar, conceptele și metodologia specifice științei politice

Descrierea cursului

Disciplina *Introducere în Științe Politice* este destinată studenților de anul I de la specializările de științe politice și administrative. Fiind un curs introductiv, obiectivul principal al acestuia este familiarizarea studenților cu studiul sistematic al fenomenelor politice, cu conceptele teoretice și metodologia specifice științei politice. Cursanții vor parcurge patru module care includ, fiecare, o serie de tematici specifice care discută delimitarea preocupărilor de studiu specifice ale științei politice, tipuri de abordări teoretice și metodologice utilizate în cercetarea din acest domeniu, o serie de concepte fundamentale a căror cunoaștere este esențială pentru înțelegerea proceselor politice complexe. Succesiunea tematicilor acoperite este redată în secțiunea de mai jos.

Organizarea temelor în cadrul cursului

Modulul I. Introducere în domeniul științei politice

Tematici:

1. Ce este știința politica?
2. Obiectul de studiu al științei politice
3. Studiul comparat al politicii: noțiuni introductive de politică comparată

Modulul II. Abordări teoretice și metodologice în știința politică

Tematici:

1. Orientări teoretice
2. Abordări metodologice

Modulul III. Concepte fundamentale în știința politică

Tematici:

1. Puterea, autoritatea, legitimitatea
2. Puterea executivă, legislativă, sisteme parlamentare, prezidențiale și mixte
3. Regimuri politice: democrații și regimuri nedemocratice

Modulul IV. Procese politice

Tematici:

1. Participare politică, participare la vot
2. Partide politice și sisteme electorale
3. Societate civilă și implicare civică

Bibliografie obligatorie

- Suport de curs
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A., Jones, W. S. 2011. *Știința politică. O introducere*. Iași: Polirom (disponibil în biblioteca FSPAC). Capitolele individuale pentru studiu sunt menționate la finalul fiecărui modul din suportul de curs.

Bibliografie opțională

Pentru studenții interesați de aprofundarea unor teme specifice, suportul de curs conține, pentru unele secțiuni recomandări de lectură pe care aceștia le pot accesa în biblioteca Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării

Evaluare

Evaluarea pentru această disciplină constă din două componente

1. Efectuarea a două teme de casă, transmise de instructor către cursanți, cu termen de predare, via email. Prima temă vizează jumătatea 1 a materiei predate (modulele 1 și 2), iar a doua temă va fi legată de modulele 3 și 4.
2. Examinare finală de verificare a cunoștințelor (examen scris). Aceasta va acoperi întreaga tematică parcursă în cele 4 module de studiu și lectura capitolelor din bibliografia obligatorie indicate la finalul fiecărui modul.

Ponderile celor două componente de evaluare sunt de 20% (1) și 80% (2) din nota finală.

Elemente de deontologie academică

Notiunea de *plagiat* este definită mai jos

<http://fspac.ubbcluj.ro/resurse/formulare-regulamente/reguli-etice-si-deontologice/>

Plagiatul și tentativa de fraudă la examen sunt sancționate, iar fraudă la examenul final se pedepsește cu eliminarea de la examen.

Modulul I. Introducere în domeniul științei politice

Tematici:

1. **Ce este știința politică?**
2. **Obiectul de studiu al științei politice. Teme recurente.**
3. **Studiul comparat al politicii: noțiuni introductive de politică comparată**

1. Ce este știința politică?

Știința politică face parte din familia științelor sociale și reprezintă studiul sistematic, bazat pe metodologii specifice, al fenomenelor, proceselor și instituțiilor politice. Pentru o mai bună înțelegere a ceea ce este știința politică, pot fi utile pentru început câteva caracterizări ale politicii, ca sferă de relații și acțiune.

- ”politică este un fenomen ce poate fi localizat la nivelul tuturor grupurilor, instituțiilor (formale și informale) și societăților, în sfera publică, precum și în cea privată. Se regăsește în toate relațiile, instituțiile și structurile implicate în producerea și reproducerea vieții sociale...Astfel, politica se referă la putere și la forțele care influențează și reflectă distribuția și exercițiul puterii [...] politica nu se referă doar la guvern sau actul guvernării...” (Held și Leftwich, 1984, p. 144)¹
- Politica se referă la ”cine primește ce, când și cum” (H. Lasswell)²
- Politica reprezintă ”o modalitate de a conduce societățile divizate, printr-un proces bazat pe discuție liberă și fără violență nejustificată.” (Crick, 2000)³

În acest context, știința politică se constituie ca acea disciplină în cadrul căreia sunt cercetate și analizate structurile și formele de guvernare, politicile publice construite și implementate de către guverne și aparatul administrativ, procesele și instituțiile politice, precum și comportamentul politic, adică acele forme de acțiune cu semnificație politică în care sunt angrenați cetățenii (ex. vot, acțiuni civice, proteste).

Există, desigur, multiple definiții oferite, de-a lungul timpului, de către diverși autori, care au ales să caracterizeze știința politică plasând accentul pe diferite concepte sau procese, considerate ca aflate în centrul preocupărilor acestui domeniu. Mai jos sunt redate, spre exemplificare, câteva asemenea ilustrări:

---

¹ Held, D. and A. Leftwich (1984) ”A discipline of politics?” in A. Leftwich (ed.) *What is politics? The activity and its study*. Oxford: Blackwell

² H. Lasswell (1936) *Politics: who gets what, when, how*. New York: Peter Smith

³ Crick, Bernard, 2000. *In defence of politics*, 5th edition, London: Continuum International

- ”Știința politică reprezintă studiul configurării și împărțirii puterii” (H. Lasswell)
- ”Știința politică este studiul alocării resurselor în cadrul unei societăți” (David Easton)

În calitate de disciplină academică de sine stătătoare, știința politică a căpătat contur abia la începutul secolului al 20-lea, cu toate că studiul politicii are o istorie mult mai îndelungată, fiind marcat de contribuțiile fondatoare ale filosofilor greci. Platon și Aristotel sunt repere importante din acest punct de vedere. Ideile acestora se regăsesc în continuare în numeroase lucrări care propun abordări critice ale unor tematici de referință din domeniul științei politice, cum ar fi, de exemplu, studiul fundamentelor democrației și al mecanismelor acesteia. Știința politică utilizează, de altfel, numeroase concepte împrumutate din filosofie, astfel că în vocabularul și bagajul de idei cu care operează se regăsesc contribuții aparținând unor nume importante din istoria ideilor filosofice. Teoria politică – un subdomeniu al științei politice – acomodează și discută critic aceste contribuții, în care pot fi recunoscute concepte cu care se operează în mod curent și în prezent (ex. drepturi, egalitate, libertate)

Știința politică se confruntă, asemenea altor științe sociale, cu dezavantajele care decurg din natura sa diferită de cea a științelor exacte, care beneficiază de mai multă rigurozitate și putere de predicție. Trebuie, așadar, reamintit, că știința politică se ocupă de studiul proceselor politice (ce au, de obicei, o natură dinamică), al instituțiilor și regimurilor politice și al comportamentului indivizilor, în calitate a acestora de cetățeni, votanți, membri ai societății civile. Prin urmare, există limitări serioase din punct de vedere al posibilității de experimentare (așa cum se întâmplă în științele exacte și cele ale naturii) și al posibilității de a emite predicții în ceea ce privește dezvoltările din viitor.

Cu toate acestea, așa cum va fi discutat într-un modul viitor, știința politică, deși nu beneficiază de aceeași rigoare ca științele exacte în stabilirea de legi cu aplicabilitate universală (ca de exemplu legea gravitației) permite formularea de propoziții generale asupra cărora există un acord larg în privința valorii lor de adevăr (de exemplu faptul că a avea o presă liberă este benefic pentru democrație, sau că o legitimitate unui sistem politic este sporită dacă cetățenii au încredere în instituțiile statului). Pe lângă aspectul normativ al științei politice (care postulează afirmații despre cum ar trebui să arate o stare de fapt), partea

empirică a acesteia construiește și testează ipoteze derivate din teorie, care confirmă sau infirmă existența unor relații între fenomene, procese.

Domeniul social este prin excelență unul inter și multi disciplinar. Fenomenele sociale sunt cel mai adesea procese complexe care permit și uneori chiar necesită împrumuturi conceptuale și metodologice între discipline care pot, fiecare cu instrumentarul ei, să contribuie la înțelegerea realităților sociale. Acest lucru este valabil și în cazul științei politice, care a inclus, de-a lungul timpului, în vocabularul său o serie de concepte consacrate în cadrul altor discipline. Mai jos sunt redate câteva exemple în acest sens

Împrumuturi conceptuale din:

- *Sociologie*: agregat, asimilare, elite, clasă, coeziune, ierarhie, mass-media, secularizare, segregare, societate
- *Psihologie*: afect, alienare, aspirație, atitudine, comportament, dependență, empatie, persoanlitate, stereotipuri, disonanță
- *Economie*: resurse, dezvoltare, cartel, corporatism, deficit, industrializare, mercantilism, capital
- *Filosofie*: anarhism, aristocrație, democrație, libertate, idealism, monarhie, tiranie, oligarhie, voință generală
- *Antropologie*: afinitate, castă, nepotism, patriarhat/matriarhat, ritual
- *Teologie*: charismă

2. Obiectele de studiu și tematici fundamentale în știința politică

Știința politică reunește o serie de teme importante, diferite prin accentul plasat asupra proceselor, relațiilor sau actorilor analizați. Astfel, știința politică poate fi considerată ca reprezentând studiul:

- Statului și al formelor de guvernământ
- Instituțiilor politice
- Puterii și împărțirii puterii
- Aranjamentelor instituționale (sisteme prezidențiale, parlamentare, varietăți de sisteme semi-prezidențiale)

- Ideologiilor
- Relației dintre indivizi și structurile de autoritate
- Tipurilor de sisteme electorale și consecințelor reformelor electorale
- Statelor federale și statelor unitare
- Regimurilor politice
- Globalizării și efectelor acesteia asupra proceselor și instituțiilor politice

Lista ar putea, cel mai probabil, fi completată cu alte tematici, dat fiind caracterul vast al însuși termenului de politică. Ce poate fi remarcat, chiar și din acest inventar redus de preocupări recurente ale științei politice este faptul că a studia sistematic politica presupune a examina schimbarea: schimbări la nivelul ideologiilor, al instituțiilor, al formelor de guvernământ, al comportamentului cetățenilor. Mai mult decât atât, unele abordări ale științei politice vizează și discutarea acestor aspecte prin prismă normativă, discutând ce decizii instituționale sau schimbări ar fi benefice și dezirabile la un moment dat.

Elemente *normative* (ancorate în atașarea de valori argumentărilor) și *empirice* (fundamentate pe observarea faptelor exterioare) se regăsesc în toate ramurile științei politice. În acest sens, Roskin et al (2011, p. 30) discută următoarele subdomenii ale științei politice:

- Politica comparată
- Relațiile internaționale
- Teoria politică
- Administrația publică
- Dreptul constituțional
- Politica publică

Fiecare dintre aceste sub domenii este atașat de tematici specifice și poate contribui cu perspectiva proprie asupra unei tematici de studiu. De pildă, politica comparată caută diferențe și similarități între sisteme politice, instituții, procese politice. Cercetările din acest domeniu ne pot furniza lecții importante despre de ce unele aranjamente democratice sunt mai fragile decât altele. Relațiile internaționale plasează accentul asupra interacțiunii dintre sistemele politice (sau dintre state), miza nefiind aici comparația ci analiza conflictelor, cooperării, organizațiilor internaționale. Politica publică are o latură aplicată foarte puternică

prin natura întrebărilor pe care le adresează vis a vis de necesitatea și efectele implementării de politici specifice.

Girgsby (2011: 16) consideră că un statut particular - ca subdomeniu al științei politice - îi revine teoriei politice, prin aceea că "este preocupată de problematici normative. Teoria politică include studiul istoriei filosofiei politice, filosofia științei și examinarea – din perspectivă filosofică – a dimensiunilor etice ale politicii."

Secțiunea următoare va descrie, pe scurt, subdomeniul politicii comparate, una dintre ramurile științei politice care își menține o relevanță aparte prin câștigul de cunoaștere pe care îl generează studiul comparat al sistemelor politice contemporane.

3. Scurtă introducere în domeniul politicii comparate

Unul dintre subdomeniile științei politice care a cunoscut și se bucură în continuare de o substanțială dezvoltare este politica comparată. În cadrul acestei subramuri a științei politice sunt studiate, prin comparație, state și societăți, cu punctarea diferențelor și asemănarilor existente între acestea. Acest tip de demers permite identificarea de pattern-uri și avansarea de explicații cu ajutorul cărora pot fi înțelese sursele diferențelor între sisteme politice și contexte instituționale. Astfel, politica comparată reprezintă "studiul modului în care guvernele, grupurile politice, procedurile politice și cetățenia variază de la o țară la alta sau de la o perioadă la alta." (Grigsby 2011, 162)

Exercițiul comparației permite formularea de propoziții generale care sugerează, de exemplu, de ce în unele țări democrația este mai puțin funcțională decât în altele sau pot explica în ce fel schimbarea sistemului electoral poate avea consecințe la nivelul sistemului de partide.

Este important de notat că unitățile ce pot fi comparate în cadrul acestui tip de analiză nu este nevoie să fie sisteme politice considerate în ansamblul lor. Cu alte cuvinte, nu este neapărat nevoie să alegem în calitate de cazuri de comparat țări, putând de asemenea să concentrăm analiza asupra unor unități mai reduse, ca de exemplu instituții specifice (ex. adunări legislative), organizații politice sau civice, constituții.

Din punct de vedere practic, cercetarea în domeniul politicii comparate poate fi realizată sub mai multe forme.

1. Se pot compara cazuri care sunt asemănătoare din cel puțin un punct de vedere, însă sunt diferite în privința celorlalte aspecte (de exemplu, cercetarea comparativă a consolidării democratice în cazul țărilor din Europa Centrală și de Est care au avut un trecut comunist)
2. Se pot compara cazuri ce sunt asemănătoare din multe puncte de vedere, însă variază cel puțin în privința unui aspect (de exemplu, putem compara administrația locală din două orașe aflate în același județ, care se aseamănă din punct de vedere al mărimii populației, dezvoltării economice și infrastructurii, însă sunt diferite prin aceea că una dintre localități conține o minoritate etnică relevantă, pe când celălalt oraș este omogen din punct de vedere etnic)
3. Comparația se poate referi la dimensiunea temporală, cu alte cuvinte se va considera aceeași unitate de analiză (ex. sistemul de partide dintr-o țară) la momente diferite de timp.
4. Într-o accepțiune ușor restrânsă, și studiul de caz poate fi considerat ca făcând parte din gama cercetărilor comparative. În această situație, comparația propriu zisă este între starea de fapt discutată și un model teoretic cu care aceasta este confruntată.

Tematicile din cadrul politicii comparate pot include întrebări despre varietatea de aranjamente politice democratice și consecințele acestor diferențe, analize ale regimurilor democratice și nedemocratice, perspective longitudinale ce urmăresc evoluția sistemelor de partide dintr-o țară, analize asupra dinamicii societății civile din diverse contexte socio-politice. Important este de a ținti dincolo de simpla descriere a similarităților și diferențelor constatate, către identificarea de patternuri și formularea de posibile explicații care să sugereze cauzele variației.

! Recomandări lecturi din perspectiva politicii comparate:

- Arend Lijphart. 2006. *Modele ale democrației*. Iași: Polirom
- Almond, G. & Sidney Verba (1980) *The civic culture revisited*. Sage Publications

Modulul II. Abordări teoretice și metodologice în știința politică

Tematici:

- 1. Orientări teoretice**
- 2. Abordări metodologice**

1. Orientări teoretice

De-a lungul timpului, s-au cristalizat o serie de școli de gândire diferite (curențe teoretice) în cadrul domeniului științei politice.⁴ Acestea au fost construite în jurul unor explicații diferite pe care autorii le-au propus pentru înțelegerea proceselor și transformărilor politice. În această secțiune sunt prezentate, pe scurt, câteva dintre cele mai importante orientări teoretice din știința politică: insitutuționalismul, behaviorismul, abordarea structuralistă, perspectiva alegerii raționale și abordarea interpretativistă.

Instituționalismul

Studiul instituțiilor este central în știința politică. În fapt, studiul acestora a constituit o piatră de temelie pentru știința politică în calitatea sa de disciplină de sine stătătoare. Multe dintre abordările ulterioare au fost generate ca reacții la abordarea instituțională și la limitările pe care alte perspective au încercat să le corecteze.

Ce sunt instituțiile? Roskin et al (2011: 43) propun o definiție simplă și concisă: instituțiile sunt ”structuri formale de guvernământ.” Hague și Harrop (2010: 26) oferă următoarea caracterizare: o instituție este ”o organizație formală, deseori cu statut public, ai cărei membri interacționează pe baza rolurilor specifice pe care le îndeplinesc în cadrul organizației. În

---

⁴ Goodin, Robert, E., Hans-Dieter Klingemann. 2005. *Manual de știință politică*. (traducere). Iasi: Polirom

sfera politicii, o instituție desemnează, de obicei, un organism guvernamental mandat ” Literara de specialitate include o delimitare frecventă între ”vechiul” și ”noul instituționalism.” (Goodin și Klingemann 2005; Peters, 2012) ”Vechiul” instituționalism mai este regăsit și sub denumirea de tradiționalism.

Orientarea *vechiului instituționalism* caracteriza începuturile științei politice ca disciplină, când fundamentele acesteia erau încă strâns legate de istorie și filosofie (Peters, 2012) În perioada sa formativă, ”știința politică era preocupată de aspectele formale ale guvernării, inclusiv legile, iar atenția sa era centrată pe dinamica sistemului de guvernare [...] multe din țelurile sale erau de tip normativ: ce fel de instituție va funcționa cel mai bine, date fiind obiectivele sistemului politic.”⁵ Grigsby (2011: 14) susține un punct de vedere similar, observând că ”tradiționaliștii au încercat să înțeleagă politicul prin examinarea legilor, a structurilor guvernamentale, constituțiilor și altor instituții oficiale asociate politicului [...] abordările tradiționale erau frecvent atât istorice cât și normative: istorice în aceea că descriu procesele prin care regulile formale ale politicii au fost modificate în timp [...], normative în sensul dezideratului de a furniza informații despre cum pot fi îmbunătățite aceste reguli.”

Noul instituționalism reprezintă o reafirmare a relevanței instituțiilor și inovează vechea abordare prin dezvoltarea unei perspective sociologice asupra acestora. În acest sens, preocupările se orientează către studiarea modului în care instituțiile interacționează între ele, acordând, de asemenea atenție efectului acestor interacțiuni asupra societății. Mai mult decât atât, noul instituționalism acomodează, în cadrul aceleiași perspective, studiul instituțiilor formale și pe cel al acțiunilor actorilor politici individuali. În acest sens, este explorat modul în care regulile, normele și culturile instituționale influențează și constrâng acțiunile indivizilor care fac parte din aceste structuri.

Behaviorismul

Spre deosebire de instituționalism, în care accentul era plasat asupra instituțiilor politice, școala behavioristă⁶ și-a îndreptat atenția către comportamentul indivizilor. Astfel, accentul s-a mutat de la alegeri către alegători, de la adunările legislative către membrii acestora ș.a.m.d., în încercarea de a utiliza metode științifice pentru a putea formula propoziții generale

⁵ Peters, G., B. (2012) *Institutional theory in political science. The new institutionalism* London: Continuum, p. 4;

⁶ De la behavior (Engl) = comportament; În unele lucrări, orientarea behavioristă mai este denumită și comportamentalism.

despre atitudinile și comportamentul politic al indivizilor. (Hague și Harrop, 2010) Dezvoltarea acestui curent a caracterizat cu precădere perioada postbelică, ce a fost de asemenea marcată de transformări în domeniul metodologiei din științele sociale, ca de exemplu utilizarea extensivă a sondajelor de opinie. Inovațiile metodologice au deschis calea către noi tematici de cercetare, în care autorii s-au aplecat asupra explicațiilor comportamentului politic cu ajutorul atributelor indivizilor (de exemplu cum apartenența la un statut socio-economic sau la o minoritate etnică sau rasială influențează preferința de vot). Însă, deși accentul era acum plasat asupra indivizilor și atributelor lor, trebuie observat că nu poate fi vorba de ignorarea completă a instituțiilor. (Hague și Harrop, 2010; Goodin și Klingemann, 2005) Acestea sunt în continuare relevante, iar importanța lor este reflectată în continua prezență pe agenda cercetărilor domeniului politic. Behaviorismul s-a impus prin preocuparea sa explicită pentru precizie a conceptualizării și a măsurării, însă a fost criticat pentru unele slăbiciuni ca de pildă acordarea unei importanțe prea mari aspectelor empirice, în defavoarea substanței teoretice.⁷

Abordarea alegerii raționale (rational choice)

Elemente din logica economică au fost preluate și de explicațiile științei politice, iar direcția teoretică a alegerii raționale este o ilustrare în acest sens. În această abordare, acțiunile indivizilor sunt considerate drept produsul unor calcule raționale. Un actor rațional va alege cea variantă de acțiune care permite maximizarea câștigului (beneficiilor) și minimizarea costurilor (pierderilor). Acest tip de perspectivă readuce indivizii în centrul preocupărilor analizei, însă, în acest demers, operează cu o viziune abstractă asupra persoanelor. Hague și Harrop (2010: 33) punctează diferența dintre behaviorism și abordarea alegerii raționale observând că ”acolo unde behavioriștii încearcă să explice comportamentul politic prin generalizări statistice, abordarea alegerii raționale se concentrează exclusiv asupra intereselor actorilor, în calitate de factori explicativi.”

În perspectiva alegerii raționale, o asumție centrală este aceea că ”sistemul funcționează deoarece cea mai mare parte a actorilor se comportă rațional.” (Tansey și Jackson, 2008: 17) Pe de altă parte, trebuie observat că agregarea raționalităților individuale poate rezulta în pierderi atât colective cât și pentru fiecare actor în parte. Aceasta este lecția ce

---

⁷ Brady, H., E., Collier, D., Box-Steffensmeier, J. M. (2009). ”Overview of political methodology. Post-behavioral movement and trends”. In *Oxford Handbook of Political Science*. Ed. R. E. Goodin. Oxford: Oxford University Press

poate fi extrasă din *problemele de acțiune colectivă*, care se referă la ”dificultățile ce apar în coordonarea acțiunilor indivizilor ce caută, fiecare, să ajungă la cel mai bun rezultat” (Hague și Harrop 2010: 34) Autorii menționați oferă un exemplu grăitor care clarifică natura problemelor de acțiune colectivă: mulți indivizi au comportamente neglijente față de mediul înconjurător, contribuind, în acest fel, la poluarea acestuia. Fiecare dintre ei este convins că o schimbare în comportamentul propriu – în sensul unei griji manifeste pentru ecologie – nu are prea multe șanse îmbunătățească starea mediului înconjurător. Acesta e un comportament rațional. Problema intervine atunci când constatăm că toți indivizii operează cu același tip de raționament (și se comportă, fiecare dintre ei rațional). Rezultatul este însă acela că poluarea se va agrava, fapt ce va afecta pe fiecare dintre indivizi.

Cât privește tematicile specific politice, o ilustrare de cercetare care utilizează perspectiva alegerii raționale este lucrarea lui Anthony Downs *An Economic Theory of Democracy*. Downs consideră partidele drept actori raționali, al căror scop declarat este de a-și maximiza numărul de voturi. Altfel spus, rațional din partea lor este să capteze un număr maxim de alegători care să le confere votul. Pentru aceasta, Downs arată în analiza lui, un partid rațional, într-un sistem bipartit, se va poziționa către centru, adică acel punct caracterizat de poziționarea ”alegătorului median.”⁸ O altă lucrare de referință pentru acest curent teoretic este *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy* (1962) ce îi are ca autori pe James M. Buchanan și Gordon Tullock.

Abordarea structuralistă

Cu aplicare la domeniul politic, această abordare desemnează perspectiva teoretică în cadrul căreia accentul este plasat pe relațiile obiective dintre grupuri sociale (inclusiv clase sociale) și stat. Fiecare dintre acești actori sunt caracterizați de interese proprii și poziționări corespunzătoare acestor interese, iar dinamica dintre ele explică modalitatea în care este distribuită puterea și felul cum funcționează sistemul politic. (Hague și Harrop, 2010)

Acest tip de abordare tinde să respingă explicațiile la nivel individual (spre deosebire de behaviorism de exemplu), prin insistența pe importanța structurii.

Două dintre lucrările de referință ce se înscriu în această tradiție teoretică sunt *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World* - Barrington Moore Jr. – 1966 și *States and Social Revolutions* – Theda Skocpol, 1979.

---

⁸ Downs, A. (1957) *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper Collins

Acolo unde abordarea structuralistă cultivă un interes accentuat pentru relații obiective și nu e interesată nici de aplecarea către individ, dar nici de explicații culturaliste, perspectivele interpretativiste aduc în atenție valorile, identitățile și constructele simbolice care sunt prezente în sfera politicului. În plus, semnificațiile împărtășite colectiv devin importante în explicarea durabilității unor constructe care nu au, la origine, un referent obiectiv. Hague și Haropp (2010: 39) oferă spre exemplificare constructul de *stat*, observând că ”statele sunt adesea văzute ca entități ce există independent de gândirea noastră. Însă statul nu este o entitate fizică precum un lac sau un munte; este o idee construită de-a lungul timpului de către teoreticieni ai politicii precum și de practicieni din domeniu.”

Mai mult decât atât, postmodernismul, un curent ce se regăsește nu doar în științele sociale dar și în artă și literatură, respinge ideea de obiectivitate pură, și adevăruri unice. Aceste asumții pot, desigur, complica analizele politice. Unul dintre autorii postmoderni frecvent citați este Michel Foucault, interesat, printre altele, de ideea de putere și omniprezența acesteia în sferile sociale și politice. Vezi Michel Foucault - *Surveiller et punir: Naissance de la Prison*, Editions Gallimard, 1975.

!Lectură recomandată pentru aprofundare:

- Goodin, Robert, E., Klingemann, H. D. , Eds (2005) *Manual de știință politică*. (traducere). Iasi: Polirom

2. Abordări metodologice

Ca orice știință, studiul politicii deține un set de proceduri și tehnici care permit examinarea sistematică a fenomenelor de interes. Desigur, o metodologie este potrivită în măsura în care răspunde nevoilor de cunoaștere sau, altfel spus, obiectivelor cercetării. De aceea, e important ca, în studiul fenomenelor și proceselor politice, metodologia să fie aleasă într-o fază ulterioară formulării unei întrebări de cercetare și a stabilirii scopurilor cercetării.

Mai jos sunt inventariate câteva dintre scopurile generale care pot fi urmărite într-un demers de cercetare din domeniul științei politice.

- Identificarea unor modele (pattern-uri) generale și/sau a unor relații între fenomene
- Realizarea de inferențe
- Testarea de teorii existente
- Propunerea de noi teorii
- Interpretarea semnificației (unor fenomene, comportamente, etc.)
- Predicția (cu privire la dezvoltări viitoare ale unor procese, comportamente etc.)

Mai mult decât atât, pentru a înțelege de ce alegerea unei metodologii anume în cadrul unui demers de cercetare nu este un proces aleator, ci este fundamentat pe rațiuni epistemice, e nevoie să adresăm câteva întrebări referitoare la aspecte de ontologie și epistemologie. Ontologia (de la *ontos* = ființă) se referă la ”lucrurile despre care credem că există în lume”, pe când epistemologia se referă la ”cum reușim să producem cunoaștere despre aceste lucruri.”⁹ Acest tip de demers implică și formularea de întrebări care vizează poziționarea cercetătorului în raport cu obiectul cunoașterii: va fi vorba despre o observație obiectivă, detașată, care încearcă să surprindă realitatea fără a interveni, sau va fi mai degrabă vorba despre un rol participativ, în care cercetătorul construiește semnificații împreună cu subiectul investigat?

O altă modalitate de a aborda varietatea de metodologii utilizate de știința politică (și de științele sociale în general) este considerarea dihotomiei între perspectiva cantitativă și cea calitativă. Această separare este de fapt mult legată de variatele răspunsuri ce pot fi date întrebărilor ce vizează aspectele ontologice și epistemologice schițate anterior.

Cercetarea calitativă este interesată de comunalități și examinează un număr mare de aspecte ale unui caz (sau ale unui număr mic de cazuri). În acest fel, este posibilă colectarea unei cantități mari de informații foarte amănunțite, care însă se vor referi la populații restrânse numeric.

Cercetarea cantitativă este interesată de modul în care un set de caracteristici se modifică simultan (ex. vârsta cetățenilor și preferința ideologică). Particularitatea acestui tip de

---

⁹ Box-Steffensmeier, J. M., Brady, H. E. și D. Collier. 2008. ”Political science methodology” in *The Oxford Handbook of Political Methodology*. Ed. by Box-Steffensmeier, J. M., Brady, H. E. And D. Collier. Oxford: Oxford University Press, p. 5

abordare este dată de faptul că examinează un număr mare de cazuri, însă vizează un număr mic de aspecte sau caracteristici ale acestor cazuri. În cercetarea cantitativă se apelează la un proces sistematic de dezvoltare a unui instrument de măsurare.

Un construct important în demersul de cercetare sunt ipotezele. Acestea sunt adesea derivate din teorie și propun spre confirmare/infirmare relații între *variabile dependente* și *variabile independente*. Variabilele dependente sunt acele fenomene pe care încercăm să le explicăm. Variabilele independente (predictorii) sunt acele elemente cu ajutorul cărora explicăm variabila dependentă. De exemplu, putem încerca să explicăm gradul de activism civic al indivizilor (variabilă dependentă) cu ajutorul vârstei, statului socio-economic și al mediului de rezidență (variabile independente).

Ipotezele sunt formulări specifice care indică modul în care un cercetător imaginează relația dintre mai multe fenomene (Johnson și Joslyn, 1995). Cu alte cuvinte, în limbaj de variabile, o ipoteză arată în ce fel este proiectat efectul variabilelor independente asupra variabilei dependente. O ipoteză care stabilește legături între mai mult de două variabile poate fi una în care este postulată o relație de dependență între existența tensiunilor sociale dintr-o țară (variabila dependentă) și (1) gradul de alfabetizare al populației, (2) nivelul de dezvoltare economică și (3) nivelul de stabilitate economică (1,2 și 3 – variabile independente)

Tipuri de ipoteze și exemple (cf. Johnson și Joslyn, 1995, pp. 54-57)

➤ *Ipoteze corelative* – afirmă existența unei relații între două sau mai multe fenomene.

Exemplu: există o legătură între vârstă și apatia civică.

Acest tip de ipoteze rămâne însă la un nivel destul de general. Ele nu spun nimic despre direcția în care cele două fenomene se influențează reciproc.

➤ *Ipoteze direcționale* – acestea aduc, în plus, față de ipotezele corelative, informație despre sensul relației dintre două concepte. În acest caz, întâlnim două situații tipice:

- Situația în care putem vorbi despre o relație directă - atunci când două variabile cresc împreună sau scad împreună.

Exemple:

“Cu cât crește proporția populației alfabetizate dintr-o țară, cu atât procesele politice devin mai democratice”;

- Situația în care atunci când o variabilă crește, cealaltă scade (sau invers) este o relație inversă:

“Cu cât venitul unei persoane este mai mare, cu atât este mai mică probabilitatea să aibă un vot de stânga.”

- *Ipoteze cauzale* – sunt cel mai greu de testat, pentru ca sunt și cele mai “curajoase” formulări ale ipotezelor de cercetare.

O ipoteză corect formulată trebuie să fie clară, precisă și să postuleze o legătură între cel puțin două variabile. De asemenea, după cum arată Chelcea (2004), o bună ipoteză trebuie să îndeplinească și condiția plauzibilității, deoarece “ipoteza constituie o explicație plauzibilă ce urmează a fi verificată prin faptele de observație.” (Chelcea, 2004, 99)

Scurtă discuție asupra *tehnicilor*

Abordările calitative utilizează, ca tehnici particulare, observația și interviul, ce permit nu doar colectarea de informații detaliate, asupra unor subiecte complexe, ci și observarea contextului în care sunt examinați subiecții. Interviurile permit abordarea unor tematici de mare complexitate și permit subiecților să își detalieze răspunsurile într-o măsură greu de realizat prin simple chestionare. De cele mai multe ori, realizarea interviurilor este asistată de un ghid de interviu, care reunește tematicile cele mai importante pe care cercetătorul le va aborda pe parcursul discuției. Interviurile au grade diferite de structurare și standardizare, în funcție de natura subiectului, obiectivele generale și specifice ale cercetării și disponibilitatea subiecților.

Abordarea cantitativă recurge cel mai frecvent la anchete (sondaje) și experimente. Utilizarea sondajelor a fost extrem de populară în rândul behavioriștilor însă se menține și în prezent ca o practică frecventă în cercetarea subiectelor politice. De exemplu, barometrele de opinie publică, ce colectează informații despre percepțiile cetățenilor cu privire la calitatea democrației, performanța instituțiilor, satisfacția față de nivelul de trai. Sondajele utilizează un chestionar ca instrument de colectare a datelor. Scopul lor însă nu este doar descriptiv, de a arăta ce proporție din populație are încredere într-o instituție publică la un moment specific de timp, ci și de a stabili, pe baza analizei statistice, relații între variabile. În urma analizei datelor produse prin sondaje, se poate stabili, de exemplu, dacă intenția de vot pentru candidatul sau partidul X depinde de statutul socio-economic sau de nivelul de educație al

alegătorilor. Sondajele presupun de asemenea, operația de eșantionare. Selectarea unui eșantion reprezentativ pentru o populație anume permite, ulterior, generalizarea rezultatelor obținute la nivelul selecției.

Logica experimentelor sau quasi-experimentelor presupune compararea a două grupuri (grupul experimental și grupul de control) în încercarea de a stabili legături cauzale între fenomene. Design-uri de cercetare cu elemente experimentale pot fi regăsite în cercetări care examinează influența expunerii indivizilor la conținuturi media specifice asupra atitudinilor și comportamentului lor politic.

!Recomandări lectură

- Babbie, E. (2012) *The Practice of Social Research*. Cengage Learning
- Chelcea, S. (2004) *Metodologia cercetării sociologice*. București: Editura Economică;
- Ilut, P. (1997) *Abordarea calitativă a sociumanului*. Iași: Polirom;

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ DIN BIBLIOGRAFIA OBLIGATORIE - (Roskin et al, 2011)

Capitolul 2 (pp. 36-52)

Modulul III. Concepte fundamentale în știința politică

Tematici:

1. Puterea, autoritatea, legitimitatea
2. Puterea executivă, legislativă, sisteme parlamentare, prezidențiale și mixte
3. Regimuri politice: democrații și regimuri nedemocratice

În cadrul acestui modul este discutată o selecție de concepte fundamentale cu care operează știința politică. Acestea sunt grupate în trei categorii tematice și sunt suplimentate, acolo unde este cazul, de recomandări de lecturi viitoare, în vederea aprofundării unor subiecte specifice.

1. Puterea, autoritatea, legitimitatea

Știința politică operează cu o serie de concepte fundamentale în jurul cărora au fost construite, de-a lungul timpului, diverse teorii în încercarea de a oferi explicații despre mecanismele ce caracterizează domeniul politicului. Astfel, nu este deloc surprinzător faptul că unul dintre conceptele centrale este acela de *putere*. Nu există o definiție unică și universal acceptată a puterii, ci o varietate de conceptualizări, care nu fac decât să sublinieze importanța și omniprezența acestei relații în interiorul contextelor pe care știința politică le studiază.

Mai jos sunt prezentate câteva definiții clasice ale puterii, schițate de autori de referință și frecvent citate în lucrările de specialitate.

- “Puterea este abilitatea lui A de a-l face pe B să facă ceva ce nu ar fi făcut în alte circumstanțe.” (Robert Dahl. 1957. The concept of Power, in *Behavioral Sciences* 2(3):201-215).
- “Probabilitatea ca un actor într-o relație socială să fie în poziția de a-și realiza voința în pofida rezistenței întâmpinate și indiferent de fundamentele acelei probabilități.” (Max Weber. 1947. *The Theory of Social and Economic Organization*, translated by A. M.

Henderson and Talcott Parsons. Edited with an introduction by Talcott Parsons. New York: Free Press).

- “Puterea politică, în sens propriu, este puterea organizată a unei clase sociale pentru a oprima o altă clasă.” (Karl Marx, *The Communist Manifesto*, 1948)

Alternativ, puterea poate fi definită, într-un mod cât se poate de simplu, ca fiind ”capacitatea de a produce efectele dorite” (Hague & Harrop)

O distincție importantă este aceea dintre putere și *autoritate*. Într-o formulare foarte simplă și simplificată, poate fi spus că puterea reprezintă abilitatea/ capacitatea de a conduce, pe când autoritatea se referă mai degrabă la dreptul de a conduce. Dreptul, în acest sens, nu trebuie înțeles în accepțiune legală ci din punctul de vedere al dreptului recunoscut și acceptat de către cei asupra cărora este exercitată conducerea. De aceea, autoritatea este strâns legată de ideea de *legitimitate*, discutată mai jos. Pot fi imaginate, cu relativă ușurință, situații în care un agent deține putere, dar nu și autoritate, într-un context dat.

Una dintre cele mai uzitate tipologii cu privire la sursele *autorității/legitimității* este cea furnizată de către Max Weber¹⁰, conform căruia se poate vorbi despre

- *Autoritate tradițională*

fundamentată pe tradiții și cutumă (exemplu: monarhia)

- *Autoritate charismatică*

fundamentată pe loialitatea față de un lider și mesajul pe care acesta îl susține (exemplu: liderii mișcărilor revoluționare)

- *Autoritate legal-rațională*

Fundamentată pe reguli și proceduri bine stabilite; ceea ce contează, în acest caz, este funcția, nu persoana care o ocupă (exemplu: birocrăția)

Conceptul de autoritate este strâns legat de acela de *legitimitate* și exercitare legitimă a puterii. Conform lui Hague și Harrop (2010: 13) ”un sistem legitim de guvernare este unul bazat pe autoritate, ceea ce înseamnă că subiecții guvernării sale îi recunosc dreptul de a lua decizii.” Prezența legitimității, oricare ar fi bazele acesteia, conferă o serie de avantaje

---

¹⁰ Weber, M. (1978) *Economy and Society*, Vol. I. Berkeley: University of California Press

sistemului politic în care aceasta este menținută. Astfel, Powell et al (2012: 45) observă că ”un sistem politic și un guvern cu o legitimitate ridicată sunt de obicei mai eficiente în implementarea politicilor și au șanse sporite de a depăși situațiile dificile.” Pe de altă parte, ”în sisteme cu legitimitate redusă, cetățenii recurg adesea la la violență și la acte extra instituționale pentru a soluționa dezacordurile politice.” (Powell et al, 2012: 45)

Conform lui Lipset, legitimitatea unui sistem politic poate fi înțeleasă ca fiind ”capacitatea regimului de a produce și menține credința conform căreia instituțiile curente sunt cele mai potrivite pentru respectiva societate.”¹¹ Dacă percepția cetățenilor despre adecvarea instituțiilor este ceea ce hrănește legitimitatea unui regim politic, se poate sugera că un aranjament politic rămâne legitim chiar dacă liderii - în calitatea lor de indivizi - nu mai beneficiază de încrederea sau sprijinul populației. Lipset mai atrage atenția asupra unui aspect important, care marchează diferența dintre legitimitate și eficacitatea de care dă dovadă un regim politic. ”Pe când eficacitatea este mai degrabă instrumentală, legitimitatea este evaluativă. Grupurile văd un sistem politic ca fiind legitim sau ilegitim în funcție de măsura în care valorile sale se potrivesc cu valorile lor.”¹²

Revenind la tipologia propusă de Max Weber, forma predominantă de fundamentare a autorității/legitimității în societățile contemporane este cea legal rațională. O observație importantă este aceea că legitimitatea și legalitatea nu sunt sinonime. Dacă legitimitatea înseamnă acceptare internalizată a unui regim din partea populației (acceptarea fiind uneori evaluată empiric prin prisma absenței contestării publice), legalitatea presupune în special funcționarea unui regim pe baza unui sistem legislativ aflat în vigoare. Se pot imagina situații în care este întrunită condiția legalității, fără ca regimul să beneficieze de acceptare din partea populației.

2. Puterea executivă și puterea legislativă; sisteme parlamentare, prezidențiale și mixte

Puterea executivă

---

¹¹ Seymour Lipset, citat în David Beetham. 1991. *The Legitimation of Power*. London: MacMillan.

¹² Seymour Lipset, citat în Rozman, G. 1992. *Dismantling communism. Common causes and regional variations*. Woodrow Wilson Centre Press, Baltimore

Într-un sens general, ramura executivă a puterii include șeful guvernului (cabinetului), șeful statului, precum și aparatul administrativ (birocratic) cu ajutorul căruia sunt implementate deciziile. Ramura executivă a puterii îndeplinește funcții multiple, de construire și implementare de politici, are inițiative legislative și atribuții în domeniul politicii externe.

Powell et al. observă că în societățile contemporane, puterea executivă este ramura ce prezintă nu doar cea mai mare complexitate (conferită de numeroasele atribuții pe care le deține), dar care reprezintă și cea mai puternică ramură a guvernării. Modul în care este structurată puterea executivă depinde de contextul instituțional mai larg: dacă avem de-a face cu un sistem prezidențial, vom vorbi despre o singură poziție de lider al executivului. Dacă însă este vorba despre un sistem semi-prezidențial, puterea executivă va fi împărțită între șeful statului și șeful guvernului (cabinetului). Ramura executivă a puterii include și aparatul administrației publice, fără de care implementarea și evaluarea impactului politicilor ar fi greu de realizat.

Puterea legislativă

În această pricină vorbim despre adunări legislative, denumite uneori, simplu, parlamente. Corpurile legislative beneficiază de legitimitatea conferită de faptul că membrii acestora sunt aleși prin vot de către cetățeni. Conform lui Hague și Harrop (2010: 299), adunările legislative îndeplinesc următoarele funcții importante¹³:

- Funcția de reprezentare (în acest sens, trebuie observat că majoritatea membrilor susțin acele scopuri ce corespund direcției partidelor din partea cărora au fost aleși)
- Funcția de deliberare (sunt dezbătute problemele curente de pe agenda publică)
- Legislație (deși numeroase inițiative legislative parvin de la guvern, adunările legislative fac amendamente și/sau aprobă aceste inițiative)
- Atribuții privind bugetul (în acest sens, parlamentele au mai degrabă un rol reactiv față de propunerile de buget înaintate de către cabinet)
- Producerea de cabinete (în cazul sistemelor parlamentare, cabinetul este format din membri ai adunării legislative; în plus, în aceste sisteme, cabinetul are nevoie de susținere din partea parlamentului)
- Control (supravegherea activității executivului și a modului cum sunt implementate politicile)

---

¹³ Vezi Rod Hague și Martin Harrop. 2010. *Political Science. A comparative introduction*. Palgrave MacMillan.

În ceea ce privește structura corpurilor legislative, elementul de variație constă în aceea că unele țări preferă unicameralismul, pe când alte țări au parlamente bicamerale.

Echilibrele de putere între ramurile executivă și legislativă diferă în funcție de aranjamentele constituționale care descriu sistemele prezidențiale, parlamentare și hibride. Mai jos sunt descrise pe scurt caracteristicile acestor tipuri de sisteme (adaptat după Tansey și Jackson, 2008, pp. 143-144)¹⁴

	<i>Sistem parlamentar</i>	<i>Sistem prezidențial</i>
<i>Corpul legislativ</i>	Parlament	Adunare legislativă
<i>Executivul</i>	Există două funcții diferite pentru șeful statului și șeful guvernului; acestea nu sunt ocupate de către aceeași persoană	Un președinte ales prin vot popular (de către cetățeni)
<i>Șeful guvernului</i>	Numit de către șeful statului	În sistemul prezidențial șeful statului este și șeful guvernului
<i>Numirea guvernului</i>	Șeful guvernului numește miniștrii	Președintele numește șefii de departamente
<i>Responsabilitatea</i>	Guvernul are o responsabilitate colectivă în fața Parlamentului	Președintele este responsabil în fața poporului
<i>Personalul</i>	Miniștrii sunt, de obicei, și membri ai Parlamentului	Nu există suprapunere între personalul din executiv și cel din legislativ
<i>Dizolvarea adunării legislative</i>	Poate fi făcută de către șeful statului, la recomandarea șefului guvernului	Nu este posibilă
<i>Exemple de state cu acest tip de sistem</i>	Marea Britanie, Suedia, Italia	SUA, state din America de Sud

În ceea ce privește sistemele hibride, care acomodează trăsături din parlamentarism și prezidențialism, acestea pot fi regăsite, de exemplu, în Rusia și Franța. În aceste cazuri, un șef de stat ales prin votul cetățenilor (și responsabil în fața acestora) numește un șef al guvernului,

¹⁴ Stephen D. Tansey și Nigel Jackson. 2008. *Politics. The basics*. 4th Edition. London: Routledge

care își va asuma responsabilitatea în fața legislativului. Astfel, în *sistemele semi-prezidențiale*, președintele și primul ministru împart puterea executivă. Newton și Van Deth (2010) observă că destul de puține țări aleg acest sistem hibrid.¹⁵ După căderea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est, unele state au ales un sistem semi-prezidențial, cu executiv dual (România face parte din categoria acestor țări). Însă, se remarcă tendința de oscilare periodică a acestor țări înspre parlamentarism sau prezidențialism, în funcție de contextul politic și economic al momentului.

! Lectură recomandată pentru aprofundare:

➤ Lijphart, A. (2006). *Modele ale democrației*. Iași: Polirom

3. Regimuri politice: democrații și regimuri nedemocratice

Conform lui Kitschelt¹⁶, un regim politic poate fi considerat ca fiind setul de ”reguli de alocare a resurselor politice fundamentale, prin care actorii exercită autoritatea prin impunerea de decizii asupra unui electorat.” (Kitschelt, 1992: 1028) Definiția sa punctează importanța mecanismelor care fundamentează deciziile care vor afecta o masă largă a populației. Astfel, în considerarea unui regim politic, alături de examinarea cadrului instituțional, a legilor pe baza cărora funcționează și a modului de distribuire a puterii, trebuie avut în vedere și elementul important al relațiilor care se stabilesc între autoritățile/instituțiile politice și cetățeni. Paragrafele următoare discută, pe scurt, problematica regimurilor democratice și nedemocratice.

Definiții ale democrației

Powell et al (2010: 23) definesc democrația ca fiind ”sistemul politic în care cetățenii beneficiază de un număr de drepturi civile și politice fundamentale, și în care liderii cei mai importanți sunt aleși prin alegeri libere și corecte, aceștia putând fi trași la răspundere, sub auspiciile domniei legii.” Așadar, democrația este un sistem de politic al cărui sursă de putere

---

¹⁵ Newton, K. și Van Deth, J. W. 2010. *Foundations of Comparative Politics*. Cambridge: Cambridge University Press

¹⁶ Kitschelt, H. (1992). “Political Regime Change: Structure and Process- driven explanations?”, in *American Political Science Review*, Vol. 86, No. 4, pp. 1028 – 1034

o reprezintă cetățenii înșiși (vezi și definiția etimologică a democrației) care este bazat pe alegeri libere și competitive.

În plus față de aceasta, democrațiile moderne sunt caracterizate de:

- extinderea drepturilor și libertăților individuale
- supremația legii
- separarea puterilor în stat (ce constituie o modalitate de a preveni abuzurile de putere)

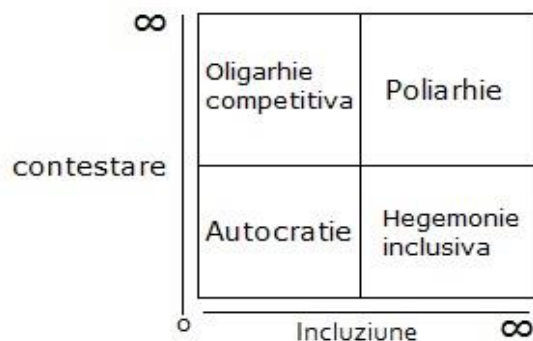
Există nu doar multiple definiții și idealuri despre ce înseamnă un regim democratic, dar și multă variație la nivelul manifestărilor empirice ale acestui tip de aranjament instituțional.

Forme ale democrației (după Hague și Harrop, 2010: 84)

Democrație directă	Democrație Deliberativă	Democrație Reprezentativă	Democrație liberală	Democrație neliberală
Cetățenii înșiși se reunesc pentru a dezbate și a ajunge la concluzii pe tematici de interes comun	Accentul este plasat pe virtuțile discuției publice între cetățeni egali și raționali. Deciziile generate în acest mod se bucură de un grad înalt de legitimitate	Cetățenii aleg un parlament și, în sistemele prezidențiale, un șef al executivului.	O variantă a democrației reprezentative, în care întinderea democrației este limitată de protejarea prin constituție a drepturilor individuale, inclusiv dreptul de asociere și liberă exprimare. Alegeri libere și corecte bazate pe vot universal	O variantă a democrației reprezentative, în care liderii, odată aleși, guvernează fără multe limitări și ignoră multe dintre drepturile indivizilor. Se poate recurge la manipulări via massmedia pentru asigurarea recâștigării alegerilor

Robert Dahl considera că democrația este de fapt un ideal, și, dat fiind acest statut, formele de guvernământ pe care le pot implementa societățile pot doar aproxima democrația. În acest sens, Dahl a introdus conceptul de *poliarhie*, pentru a desemna referentul empiric al idealului teoretic al democrației. În lucrarea sa *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Dahl a propus o tipologie construită pe baza a două dimensiuni: incluziune și contestare, în funcție de care pot fi descrise diferite tipuri de regimuri politice (vezi figura de mai jos) În această logică,

poliarhia este descrisă de nivelele maxime de incluziune (participare) și posibilitate de contestare publică.¹⁷

Democrațiile sunt, de obicei caracterizate, în afară de garantarea unui set larg de drepturi și libertăți indivizilor, de prezența unei societăți civile autonome și active, a pluralității la nivel de idei și de organizații (inclusiv partide politice) și, în general, de acceptarea diversității.

! Recomandare de lectură: Robert A. Dahl. 1998. *On Democracy*. Yale University Press (sau ediția în limba română, *Despre democrație*. 2003. Editura Institutul European)

Regimuri non-democratice

Deși democrația este - cu numeroasele variante pe care le manifestă - forma de guvernământ dominantă, există încă state în care se mențin sisteme politice care se îndepărtează (în diferite măsuri) de definițiile acceptate ale democrației.

Ele sunt adesea întâlnite sub denumirea de regimuri autoritare. Există cel puțin două modalități în care pot fi definite regimurile autoritare. Într-o accepțiune generală, autoritare sunt toate regimurile non-democratice, indiferent de variațiile interne din cadrul acestei categorii. O altă modalitate este propusă de Linz și Stepan în lucrarea lor *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, în care autorii delimitează regimurile autoritare de alte forme de conducere non-democratică, și anume: totalitarismul, post-totalitarismul și

¹⁷ Dahl, R. A. (2000) *Poliarhiile. Participare și opoziție*. (trad.) Editura Institutul European

sultanismul.¹⁸ Forme de guvernare totalitară au existat, de exemplu în Germania nazistă și în Uniunea Sovietică. În prezent, Coreea de Nord este considerată a fi un regim totalitar.

În ceea ce privește autoritarismul, Wesolowski discută următoarele caracteristici ale regimurilor autoritare: (1) puterea statului este mecanismul fundamental de integrare și reglare socială; (2) statul este organismul care domină toate celelalte forme de organizare socială și exercită control asupra acestora; recurge la violență atunci când e necesar (3) statul este întotdeauna controlat de către un grup mic de indivizi; (4) minoritatea conducătoare este cea mai bine pregătită pentru guvernarea statului (Wesolowski, 1992: 301)

O ultimă remarcă privește procesul de democratizare, adică ”procesul continuu de transformare a sistemului politic către aranjamente mai democratice” (Newton și Van Deth 2010: 53) Știința politică este preocupată de studierea diverselor moduri în care au loc tranzițiile către democrație și a factorilor care influențează succesul și durabilitatea noilor democrații. Dezintegrarea regimurilor comuniste din țările Europei Centrale și de Est a generat un volum impresionant de literatură ce examinează traiectoriile pe care le-au urmat diferite țări în încercarea de a construi un sistem instituțional de tip democratic și de a consolida nou câștigatele drepturi și libertăți cetățenești.

! Recomandare de lectură:

- Linz, J., Stepan, A. (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ DIN BIBLIOGRAFIA OBLIGATORIE - (Roskin et al, 2011)

Capitolele: **4** (pp. 73-90) și **6** (pp. 108-127)

---

¹⁸ Linz, J. & Stepan, A. (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press;

Modulul IV. Procese politice

Tematici:

1. Participare politică, participare la vot
2. Partide politice și sisteme electorale
3. Societate civilă și implicare civică

1. Participare politică, participare la vot

Ultima secțiune din modulul anterior s-a referit deja, tangențial, la o problematică esențială a domeniului politic și a științei politice: relația dintre cetățeni și sistemul politic. În acest sens, discuția poate fi îndreptată către formele concrete prin care cetățenii își manifestă fie susținerea, fie nemulțumirea față de măsurile sau politicile liderilor și instituțiilor. Examinarea participării politice constituie o formă de a scrutiniza modalitățile și intensitatea cu care cetățenii iau parte activ la exercițiul democratic. În aceeași logică, refuzul participării – deseori întâlnit sub denumirea de apatie civică sau politică – poate transmite un mesaj important despre felul cum cetățenii valorizează participarea sau au convingerea că implicarea lor poate produce efecte reale.

Verba et al (1995: 38) definesc *participarea politică* drept acea ”activitate a cărei intenție sau efect este de a influența acțiunile guvernamentale, fie în mod direct prin afectarea construirii sau implementării politicii publice, fie indirect prin influențarea selecției indivizilor care fac aceste opțiuni.” Cu alte cuvinte, participarea poate însemna exercitarea de presiune asupra factorilor de decizie, dar poate însemna – în forma sa cea mai simplă – exercitarea dreptului de vot. De altfel, participarea la vot, alături de activismul în cadrul unui partid politic, reprezintă formele de participare politică cel mai frecvent invocate.

Însă gama de acțiuni care pot fi considerate forme de participare politică este mult mai variată. În lucrări relativ recente, o serie de autori fac referire la două categorii de participare politică: convențională și neconvențională. (van Deth, 2001; Uslaner, 2004) Votul ar fi inclus, desigur, în categoria participării convenționale. Acte ca protestele, participarea la marșuri, purtarea de simboluri cu semnificație politică, petițiile au mai degrabă un caracter neconvențional.

Participarea la vot are desigur un caracter aparte prin aceea că ea conferă substanță unui drept fundamental în sistemele democratice. Instituția alegerilor este crucială în democrații, deoarece, în măsura în care acestea sunt libere, organizate periodic și în mod corect, cultivă competiția între actori politici, oferind cetățenilor posibilitatea de a opta între posibile direcții de dezvoltare. Mai mult decât atât, alegerile asigură posibilitatea schimbării elitelor, în situații în care preferințele alegătorilor se modifică între momente electorale.

Participarea la vot este deseori văzută ca o asumare responsabilă a calității de cetățean, unele contexte interpretând prezența la vot ca mai mult decât exercitarea unui drept, ci și asumarea unei obligații. În acest context poate fi înțeleasă practica unor state de a introduce votul obligatoriu. Acest tip de abordare poate fi înțeles și ca reacție față de scăderea ratei de participare la vot, un semnal al retragerii interesului pentru viața politică din partea cetățenilor.

Mai jos sunt redate câteva dintre aspectele pe care literatura le avansează ca factori ce pot influența, prin diferite mecanisme, prezența la vot (adaptat după Newton și van Deth 2010 și Hague & Harrop 2010)

Factori structurali (sistemici)

- Importanța alegerilor (de exemplu, în statele europene, de obicei se înregistrează o rată mică de prezență la vot în cazul alegerilor pentru Parlamentul European. Motivul ține în principal de distanța pe care alegătorii o resimt față de instituțiile de nivelul UE)
- Tipul de sistem electoral (de obicei, sistemele cu reprezentare proporțională sunt caracterizate de o rată mai ridicată a prezenței la vot)
- Măsura în care competiția de la alegeri este una strânsă
- Abilitatea partidelor de a mobiliza electoratul

- Frecvența alegerilor (scrutinuri frecvente, așa cum au loc de pildă în SUA pot genera ”oboseală” în rândul electoratului)
- Alegeri pentru corpul legislativ organizate în același timp cu alegerile pentru funcția de președinte (acolo unde este cazul)
- Caracteristici ale comunității
- Statutul obligatoriu al prezentării la vot
- Posibilitatea de a vota de la distanță (votul prin poștă)
- Organizarea scrutinului în zile nelucrătoare (weekend)

Pe lângă factorii de mai sus, între care se regăsesc o serie de aspecte asupra cărora se poate interveni în sensul creșterii probabilității ca mai multă lume să se prezinte la vot (în speță acele aspecte ce țin de organizare), există și predictorii ce țin de atributele indivizilor.

Determinanți referitori la indivizi

- Caracteristici socio-demografice (educația, statutul socio-economic, vârsta, genul etnia, mediul de rezidență, afilierea religioasă)
- Identificarea partinică (preferința pentru un partid anume asupra căreia socializarea politică timpurie și influența familiei au un impact important)
- Orientările valorice (materialism vs post-materialism)

Studiul formelor convenționale de participare politică, între care votul deține un rol important, este suplimentat, în literatura din științe politice cu examinarea numeroaselor tipuri de implicare civică, ce pot avea sau nu conotații politice. Împreună, participarea politică și cea civică fac parte integrantă din viziunea curentă a unei cetățenii active.

2. Partide politice și sisteme electorale

Într-un sistem democratic, existența unei pluralități de partide, ce reprezintă diferite orientări ideologice, este un fenomen cât se poate de obișnuit. Nu același lucru este permis în regimurile nedemocratice, în care limitarea severă a competiției este un fapt frecvent. Această

subsecțiune discută pe scurt rolul partidelor și relația dintre sistemul electoral și sistemul de partide.

Câteva definiții ale partidelor

“Un grup de oameni ce caută să controleze aparatul de guvernare prin câștigarea alegerilor” (Anthony Downs)

„Grupuri sau organizații ce caută să își plaseze candidații în funcțiile vizate, sub egida lor (Powell et al)

Partidele îndeplinesc, într-o democrație, o serie de funcții importante între care:
(cf. Hague și Harrop, 2010)

- Partidele de la conducere furnizează ghidare în procesul de guvernare
- Un sistem competitiv de partide susține principiile democrației liberale, permițând alegătorilor să opteze între partide cu ideologii diferite și conduse de lideri diferiți
- Partidele au și o funcție de recrutare politică
- Partidele ajută la agregarea intereselor, deoarece colectează doleanțe specifice și le transpun în propuneri de politici

În plus, partidele au și o importantă funcție de socializare politică, deoarece familiarizează cetățenii - cu precădere în perioada campaniilor electorale – cu informații despre ideologii politice și probleme curente de pe agenda publică.

Partidele diferă în funcție de mărimea lor, apartenența la familii ideologice, vechimea/noutatea pe scena politică a unei țări. Sistemele de partide sunt și ele diverse, un criteriu fundamental de clasificare fiind numărul de partide care intră în competiție pentru câștigarea alegerilor.

Sisteme cu *un singur* partid (ex. Partidul Comunist din China)

- în aceste cazuri nu există competiție ideologică, iar apartenența la partid este uneori bazată pe clasa socială, afilierea la stucturile de putere, etnie, etc.

Sisteme cu *două* partide mari (ex. Partidul Republican și Partidul Democrat în SUA, sau Partidul Laburist și Partidul Conservator în Marea Britanie)

- În aceste cazuri două partide intră în competiție pentru a câștiga controlul asupra puterii/guvernului
- Această configurație de partide implică atât avantaje (continuitate, stabilitate), cât și posibile riscuri (ex. partidele mici nu au șanse reale de a intra în competiția electorală)

Sisteme cu *mai multe* partide

- În aceste cazuri două sau mai multe partide intră în competiție pentru a câștiga controlul asupra puterii/guvernului
- Avantaje: alegătorii au mai multe opțiuni între care să aleagă
- Dezavantaje: deoarece în unele situații e dificil sau imposibil ca un singur partid să câștige suficiente voturi pentru a guverna singur, apare necesitatea formării de coaliții; guvernarea cu coaliții este vulnerabilă la crearea de instabilitate politică

Michel Duverger a observat că se poate stabili o relație între sistemele de partide și *sistemele electorale* ale diverselor țări. Înainte de a intra în detalii, se impun câteva observații despre semnificația și diversitatea sistemelor electorale. În termeni simpli, un sistem electoral poate fi definit ca acel set de reguli și proceduri care stabilesc modul cum voturile sunt transformate în mandate. Este vorba, cu precădere, despre alegerile pentru corpul legislativ (parlament). În cadrul democrațiilor, relevanța sistemelor electorale este dată de aceea că regulile ce stau la baza lor influențează rezultatul alegerilor, cu alte cuvinte, cine va guverna.

Există o variație puternică între țări cu privire la configurarea sistemului electoral, însă, în linii generale, toate pot fi spuse că aparțin uneia dintre cele trei mari familii: sisteme cu majoritate simplă/absolută (Plurality/majority systems), sisteme cu reprezentare proporțională (PR) și sisteme mixte, care acomodează atribute din primele două categorii.

Revenind la Duverger, acesta constată că există o relație strânsă între prezența metodei majorității simple (cunoscută și sub denumirea First Past the Post, formulă existentă în

alegerile din SUA și Marea Britanie) și prezența unui sistem cu două partide. Conform lui Duverger, această legătură poate fi explicată cu ajutorul a două efecte¹⁹:

- *Efecte mecanice* generate de reguile prin care voturile sunt transformate în mandate (numeroase sisteme cu reprezentare proporțională impun un prag electoral, ceea ce poate împiedica partidele cu sprijin electoral redus de la a primi mandate în parlament)
- *Efecte psihologice*, generate de impactul regulilor asupra modului cum votează alegătorii (sistemul de majoritate simplă utilizat de Marea Britanie și SUA descurajează alegătorii de la a susține candidații partidelor mici, despre care știu că nu au șanse reale de a fi aleși în districtele în care candidează)

!Lectură recomandată pentru aprofundare:

- Lijphart, A. (2006). *Modele ale democrației*. Iași: Polirom

3. Societatea civilă

Sfera asociativă care reunește organizațiile non-guvernamentale poartă denumirea de *societate civilă*. În cadrul acesteia, cetățenii identifică interese comune pe care le urmăresc prin cooperare și creare de asociații și organizații. Societatea civilă este considerată de Cohen și Arato (1992) ca fiind compusă din ”sfera intimă (cu precădere familia), sfera asociativă (în particular organizațiile voluntare), mișcări sociale și forme de comunicare publică.”²⁰

Într-o *societate democratică*, existența și funcționarea societății civile sunt posibile grație sistemului de drepturi și libertăți garantate cetățenilor. Între acestea, dreptul la asociere, dreptul la liberă exprimare sunt fundamentale. În acest fel, societatea civilă poate adopta o poziție critică față de inițiativele autorităților, atunci când acestea sunt percepute ca nedrepte sau abuzive. Implicarea civică este considerată a avea cel puțin două virtuți importante: pe de o parte susține abilitățile civice și încurajează o cetățenie activă; pe de altă parte, o cetățenie activă poate contribui la un climat democratic funcțional, responsiv la critici venite din partea

---

¹⁹ Powell, B. G., Dalton, R. J., Strom, K. (2012) *Comparative Politics Today: A worldview*. Longman Pearson

²⁰ Cohen, Jean & Arato, Andrew. 1992. *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press

societății civile. (Putnam, 1995) În plus, participarea civică contribuie la crearea unui climat de încredere, caracterizat de mai multă toleranță și poate construi, în rândul cetățenilor activi, un simț al eficacității politice. (Theiss-Morse & Hibbing, 2005)

Statului societății civile în cadrul regimurilor ne-democratice este însă mai problematic. În aceste contexte, societatea civilă nu beneficiază de libertăți fundamentale care permit asocierea, contestarea și exprimarea publică a doleanțelor cetățenilor. Există însă un foarte important potențial inerent societății civile în contexte de tranziție de a sprijini democratizarea și a accelera transformările instituționale specifice schimbării de regim. În acest sens, Foley și Edwards (1996) observă că „în contexte de tranziție către democrație, în care partidele au fost reprimare sau instrumentalizate de către statul autoritar, autonomia față de politica tradițională este o prerechizită a activității de opoziție. În asemenea contexte, societatea civilă este considerată drept sfera autonomă de putere socială, în interiorul căreia cetățenii au posibilitatea de a pune presiune asupra regimului autoritar în direcția schimbării, de a se proteja față de tiranie și de a realiza democratizarea de jos în sus.”²¹

Mișcările sociale sunt o manifestare ce face parte din acțiunile civice colective ce caracterizează o societate civilă activă.

”O mișcare socială este o serie continuă de interacțiuni între deținători de putere și persoane care vorbesc în numele unui grup de cetățeni ce nu beneficiază de reprezentare formală. Pe parcursul acesteia, aceste persoane formulează public doleanțe ce vizează schimbarea modului în care este distribuită exercitarea puterii și sprijină aceste doleanțe prin demonstrații publice de susținere.”²² O altă abordare vede mișcările sociale drept ”rețele de interacțiuni informale între o pluralitate de indivizi, grupuri sau asociații implicate în conflict politic sau cultural, pe baza unei identități colective împărtășite.”²³

Trăsăturile mișcărilor sociale (conform lui Newton și Van Deth, 2010)

- Reunesc o varietate de organizații și asociații care colaborează în virtutea unor rețele neinstituționalizate

---

²¹ Foley, Michael W. & Edwards, Bob. 1996. ”The paradox of civil society”. In *Journal of Democracy*. Vol. 7 (3): 38-52

²² Charles Tilly, 1984 'Social Movements and National Politics', in C. Bright and S. Harding (eds.), *Statemaking and Social Movements* (Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press), 297–317;

²³ Diani, M., & Bison, I. (2004) 'Organizations, Coalitions, and Movements', *Theory and Society*, 3: 281–309

- Spre deosebire de partide politice, mișcările sociale nu sunt organizate în structuri birocratice
- Spre deosebire de majoritatea organizațiilor voluntare, mișcările sociale au interese politice mult mai vaste, dar sunt mai puțin active politic decât partidele politice
- Exemple de tematici prezente pe agenda mișcărilor sociale: drepturile clasei muncitoare, drepturile grupurilor minoritare, probleme religioase

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ DIN BIBLIOGRAFIA OBLIGATORIE - (Roskin et al, 2011)

Capitolele **11** (pp. 210-227) și **12** (229-247)

BIBLIOGRAFIE

- Almond, G., Verba, S. (1980) *The civic culture revisited*. London: Sage Publications
- Babbie, E. (2012) *The Practice of Social Research*. Cengage Learning
- Beetham, D. (1991) *The Legitimation of Power*. London: MacMillan
- Box-Steffensmeier, J. M., Brady, H. E. And D. Collier (2008) "Political science methodology" in *The Oxford Handbook of Political Methodology*. Ed. by Box-Steffensmeier, J. M., Brady, H. E. And D. Collier. Oxford: Oxford University Press
- Brady, H., E., Collier, D., Box-Steffensmeier, J. M. (2009). "Overview of political methodology. Post-behavioral movement and trends". In *Oxford Handbook of Political Science*. Ed. R. E. Goodin. Oxford: Oxford University Press
- Chelcea, S. (2004) *Metodologia cercetarii sociologice*. Bucuresti: Editura Economica
- Cohen, J., Arato, A. (1992) *Civil Society and Political Thoery*. Cambridge: MIT Press
- Crick, B. (2000) *In defence of politics*, 5th edition, London: Continuum International
- Dahl, R. A. (1957) "The concept of Power", in *Behavioral Sciences* 2(3):201-215
- Dahl, R. A. (1998) *On Democracy*. Yale University Press
- Dahl, R. A. (2000) *Poliarhiile. Participare și opoziție*. (trad.) Editura Institutul European
- Diani, M., Bison, I. (2004) 'Organizations, Coalitions, and Movements', *Theory and Society*, 3: 281–309
- Downs, A. (1957) *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper Collins
- Foley, M., W., Edwards, B. (1996) "The paradox of civil society" In *Journal of Democracy* Vol. 7 (3): 38-52
- Goodin, Robert, E., Klingemann, H. D. , Eds (2005) *Manual de știință politică*. (traducere). Iasi: Polirom
- Hague, R., Harrop, M. (2010) *Political Science. A comparative introduction*. Palgrave MacMillan
- Held, D., Leftwich, A. (1984) "A discipline of politics?" in A. Leftwich (ed.) *What is politics? The activity and its study*. Oxford: Blackwell
- Ilut, P. (1997) *Abordarea calitativa a socioumanului*. Iasi: Polirom

- Johnson, J., Joslyn, R., A. (1995) *Political Science Research Methods*, third edition. Washington: CQ Press;
- Kitschelt, H. (1992). "Political Regime Change: Structure and Process- driven explanations?", in *American Political Science Review*, Vol. 86, No. 4, pp. 1028 – 1034
- Laswell, H. (1936) *Politics: who gets what, when, how*. New York: Peter Smith
- Lijphart, A. (2006). *Modele ale democrației*. Iași: Polirom
- Linz, J., Stepan, A. (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Newton, K., Van Deth, J. W. (2010) *Foundations of Comparative Politics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Peters, G., B. (2012) *Institutional theory in political science. The new institutionalism* London: Continuum
- Powell, B. G., Dalton, R. J., Strom, K. (2012) *Comparative Politics Today: A worldview*. Longman Pearson
- Putnam, R. (1995) Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* Vol. 6 No. 1, pp. 65-78
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A., Jones, W. S. 2011. *Știința politică. O introducere*. Iași: Polirom
- Rozman, G. (1992) *Dismantling communism. Common causes and regional variations*. Baltimore: Woodrow Wilson Centre Press
- Tansey, S., D., Jackson, N. (2008) *Politics. The basics*. 4th Edition. London: Routledge
- Theiss-Morse, E., Hibbing, J. (2005) 'Citizenship and civic engagement' *Annual Review of Political Science* Vol. 8, pp. 227-249
- Tilly, Ch. (1984) 'Social Movements and National Politics', in C. Bright and S. Harding (eds.), *Statemaking and Social Movements* (Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press), 297–317
- Uslaner, E., M. (2004). 'Bowling almost alone. Political participation in a new democracy'. Paper for presentation at the ECPR joint sessions, Uppsala, Sweden, April 13-18, 2004.
- Verba S., Scholzman, K., L., Brady, H., E. (1995) *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics* Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Van Deth, J.,W. (2001) ‚Studying political participation: towards a theory of everything?’ Paper presented at European Consortium for Political Research, Grenoble, April, 6-11, 2001;
- Weber, M. (1947) *The Theory of Social and Economic Organization*, translated by A. M. Henderson and Talcott Parsons. Edited with an introduction by Talcott Parsons. New York: Free Press
- Weber, M. (1978) *Economy and Society*, Vol. I. Berkeley: University of California Press
- Wesołowski, W. (1992) ‘Transition from Authoritarianism to Democracy’, in L.H. Letgers *Eastern Europe. Transformation and Revolution 1945-1991*. D.C. Heath;